

www.dereta.rs

Biblioteka
„dereta vam predstavlja...”

Urednik izdanja
Aleksandar Šurbatović

Naslov originala
Kristina Sandberg
LIV TILL VARJE PRIS

KULTURÅDET

The cost of this translation was defrayed by a subsidy from the Swedish Arts Council, gratefully acknowledged.

Objavlivanje ove knjige pomogao je Švedski savet za kulturu.

Liv till varje pris © Kristina Sandberg, first published by Norstedts, Sweden, in 2014.

Published by agreement with Norstedts Agency.

Translation Copyright © 2018 za srpsko izdanje *Dereta*

KRISTINA SANDBERG

Život po svaku cenu

Prevod sa švedskog
Milena Podolšak

Beograd
2018.
DERETA

SUBOTA, 8. MART

[...] Suština je biti nečim zaokupljen. A sada sa izvesnim zadovoljstvom otkrivam da je sedam sati; i da moram da kuvam večeru. Bakalar i kobasice. Čini mi se da čovek ima izvestan uticaj nad kobasicom i bakalarom kada ih imenuje u dnevniku.

Ah, pobediću ja ovo raspoloženje. Bitno je pustiti stvari da se dogode, jedna po jedna. Sada treba pripremiti bakalara.¹

Iz *Dnevnika Virđžinije Vulf*, beleška u dnevniku od
8. marta 1941. godine.

---

¹ Vulf, Virđžinija. *Dnevnik spisateljice*. Prevod: Slavica Stojanović, redaktura prevoda: Dragana Starčević. *Feministička* 94, 2002. (Sve napomene u tekstu su prevodiočeve.)

Znam šta ću joj reći kada je budem okrenula. Ponavljam u sebi misao koja mi je pala na pamet, obrušila se, dok se signali ređaju – međutim, tokom samog razgovora pričamo o nečemu drugom. Kućne negovateljice, devojke koje svakodnevno dolaze, ljubazne su prema njoj, a zatim priča o njenim prijateljicama i njihovoj odrasloj, sve starijoj deci... *da se ti i deda niste sreli, mene ne bi bilo*. Možda zvuči banalno. Ali je neodložno. Ovog proleća joj se slošilo, završila je na urgentnom, ali je sada ponovo kod kuće. Više zapravo ni ne slušam šta priča. Čekam pauzu, tišinu. Brzo joj saopštavam da sam razmišljala o nečemu.

Da se ti i deda niste sreli, mene ne bi bilo.

Glas joj je kreštav, kaže evo šta joj je život priredio, da ne može da guta, kardija želuca je preuska, ili je u pitanju kila? Ponavljam ono što sam malopre rekla. Ponovo tišina. Potom samo promukao smeh u slušalici. Ili možda opet kašalj?

Stokholm, 1953.

Koliko tačno treba da prođe od nečijeg nestanka da bi se pozvala policija? Maj ne zna. Stoji u bezličnoj, urednoj hotelskoj sobi sa dvostrukim zavesama – jedne teške i krute, bež, sa cvetnim dezenom, i druge navučene, bele, providne – jesu li to malo žučkaste od duvana? *Sada si ostala udovica*. Ne! *Tumas će se uskoro vratiti*. Slabašni šum iz vodovodnih cevi – neki noćni lumpadžija još uvek je budan. Uskoro će jedan sat. *Idi u krevet, Maj. Odmori se malo*. Sada nikako neće moći da zaspi. Nije u stanju čak ni da sedi naslonjena o uzglavlje kreveta. Čuje li to damar sopstvenog srca? Lepljivo coktanje jezika spram nepca. Zuba. *Popij čašu vode*. To će i učiniti. Nasuće čašu hladne vode iz slavine u kupatilu. No utom se začulo kucanje na vratima. Ritmična melodija. Žuri ka njima, otvara ih. Lase i Anita. Poput male dece, u pidžami i spavaćici – izgledaju mnogo mlađe od svojih jedanaest i tek napunjenih četrnaest godina – je li tata najzad stigao? Ne možemo da spavamo... Maj odmahuje glavom. Kaže im da mogu da legnu tu kod nje. Da je i ona budna. Sklanja prekrivač sa bračnog kreveta, savija ga, razmešta oba jorgana, a Lase ne može da se suzdrži a da ne skače po madracu, od čega se punjenje od perja povija – ipak se postarala da se Anita i Lase spreme za krevet – možda je bilo glupo od nje što ih je poslala u njihovu sobu, da spavaju tamo. Samo je htela da sve deluje normalno. Da ulije nadu da će se otac uskoro vratiti. *Ako se bude vratio*. Prekini, Lase – i on

prestaje da skače čim ga je Anita opomenula. Maj seda u fotelju – ostaviće lampu na radnom stolu upaljenu – spavaju, naređuje im, uzima cigaretu, pali šibicu o kresivo na kutijici. *Ne traći cigarete, šta ćeš raditi kada ih potrošiš?* Nema dovoljno gotovine, čak ni za paklicu. Užurbanim pokretom gasi cigaretu u pepeljaru, vraća na-trag jedva načet opušak. *Tumas je pretučen. Opljačkan. Leži negde, povređen, ne mogu da ga identifikuju.* Možda u ovom gradu ljudi samo prođu pored isprebijanog čoveka. Ili? Kako bi mu inače palo na pamet da ostavi nju i decu same, ovde u hotelskoj sobi, u pre-stonici?

Tek kada je promenila položaj u fotelji, Maj je primetila koliko je snažno stiskala butine. *Diši. Opusti se.* Da li se to nasmejala? Opet prekršta noge, čvrsto savija stopalo jedne iza gležnja druge. Nema vozačku dozvolu, nema novca za hranu, za vozne karte... postarala se da odsednu blizu njene starije sestre – *nije ih valjda dovukao čak u Stokholm da bi oduzeo sebi život, i to na pedeseti rođendan?* Smiri se! Je li to rekla naglas? Vrhovi prstiju, vlažna hladnoća kada je sklopila ruke na krilu. Izgleda da su zaspali. Oboje. Lase svakako jeste. Može biti da se Anita pravi da spava. Anita, koju je već toliko strah da će im se nešto dogoditi! *Mili bože, molim te da se Tumas vrati.* U isti mah – policija će joj se verovatno samo smeјati ako ih još noćas bude nazvala. *Slušajte, možda mu je samo dozlogrdilo.* Po svoj prilici, tek će sutra pre podne moći da prijavi da je nestao. Tada će morati da stupi u kontakt s Ragnom. Ili da zamoli hotelsko osoblje da joj pomogne. Sigurno će nekako naći broj doktora Bje-rea. Nemoguće je da je Tumas ostao tamo, na hipnozi... A šta ako je istrčao pod tramvaj... zar ga ne bi identifikovali uz pomoć vozačke dozvole i stupili u kontakt s porodicom u Ernšeldsviku i tako došli do nje, ovde... u hotelu? Maj ustaje – smrzla se od promaje kraj pro-zora – gasi stonu lampu. Mora da napipa put do kupatila. Mokri u mraku. Ne želi da vidi sopstveno uzrujanо lice u ogledalu. Samo na brzinu ispira usta i prska lice hladnom vodom iz slavine. Ne

presvlači se u spavaćicu. Možda bi bilo najbolje kratko da privilegne, namesti se uz Anitu, iako jedva da ima mesta. Da ne skida cipele? Sati – uskoro će pola dva. Šta će Ragna reći sutra kada od proslave Tumasovog rođendana ne bude ništa? *Sedi u nekom bircuzu i pije. Leži utopljen u Stremenu². On...*

---

² *Strömen* – deo Baltičkog zaliva u okviru Stokholma.

Da li je zadremala – budi se – ubrzano lupanje srca – evo ga opet, zveket. Ključ u vratima. Tumas – ili hotelski portir... Prekidač lampe kraj kreveta...

Još uvek si budna?

Tumase...

Prelazi rukama preko lica, kose. Uspravlja se, ali se ne usuđuje da ustane. Noge – Maj kao da može da vidi da su utrnule – *tako sam se bila uplašila, Tumase!* Svetlost lampe na zidu ne dobacuje do njega, zvuci dok kači kaput o čiviluk, prilika mu se polako ukazuje kako se saginje da skine cipele. Cigareteta – sada može da zapali. Čitava jedna cigareteta, natopljena žudnjom – izbacuje dim, grč... čuje vodu kako lije o keramički lavabo u kupatilu, zatim kako otiče niz slivnik... Toliko joj je laknulo što se vratio da nije u stanju da oseti bes. Premda ima toliko toga zbog čega bi mogla da bude tužna, uzrujana i ljuta. *Besna, razjarena, gnevna* – vratio se, ipak će biti proslave na Skansenu³. Ukočenost polako popušta u ramenima, vratu, vilici. Krv se vratila u šake, stopala. Sutra neće morati da telefonira svojoj sestri i Edvinu kako bi ih zamolila da pomognu njoj i deci da se vrate kući, u Ernšeldsvik. Niti će morati da uznemirava hotelskog portira, da se muči s novcem – ne zna čak ni da li je Tumas platio sobu unapred. *Ne moram da prijavim da te nema, da si nestao.* Vrata od kupatila polako se otvaraju – Tumase, šta se dogodilo? Mislila sam... *da si mrtav.*

---

³ *Skansen* – muzej na otvorenom i zooški vrt na ostrvu Jurgorden u Stokholmu.

On ostaje da stoji u mraku, kraj čiviluka u predsoblju. Traži li nešto u džepu kaputa? Glasno coktanje, Lase izbacuje ruku napolje, guta pljuvačku. Ali spava – Anita leži okrenuta leđima ka njoj, sasvim tiha.

Samo jedno pivo, kaže potom Tumas. Da li to zapliće jezikom? Ne, prilično razgovetno, ali tiho. Mada, dok prilazi krevetu, Maj ne može da razluči da li korača pravo ili je primoran da uz pomoć ruku održava ravnotežu. Stoji pred njom, uzima dah, uzdiše.

Slušaj... Nisam puno... razumem ako mi ne veruješ... kunem se, zaista.

Morali su da legnu ovde... Tumas klima glavom. Nisam se usudio da se vratim kad sam već zabrljao. Hteo sam da izbacim to... iz krvi. Maj pažljivo gasi cigaretu u pepeljari. Zatim ustaje. Smrdi na pivo. Možda na znoj, duvan. Samo sam hodao naokolo, nastavlja on. Jetska ulica, Ringski put, Hornska ulica, Vesterski most, Kungsholmen, Klara... trebalo je da vidiš kako je Stockholm lep pri prolećnom sutonu! Na licu mu se pak ukazuje neuhvatljiva grimasa, brzo je ućutao stavivši ruku preko usta. *Šta si radio noćas, Tumase?* Ali Bjere – sada se zacerekao – zaboravio je na mene, nije bilo slobodnih termina... Maj, stajao sam tamo kao budala... bio sam tako prokleta uzrujan da nisam hteo da vam se vratim u takvom stanju. Bjere mi je bio potreban, Maj.

Sutra ćemo ti pripremiti kupku, kaže ona. Onda ćemo pokušati ponovo, Tumase. Bilo kako bilo, sutra ti je rođendan.

Zatim priprema magnecil⁴. I za sebe i za Tumasa. Čutke ispijaju vodu s rastvorenim prahom. Ona nadlanicom briše ivicu usana.

Mada ćeš noćas morati u dečju sobu, ja ću spavati ovde s njima. Već su dovoljno preplašeni... Uprkos svemu, prati ga do druge hotelske sobe, noseći njegovu pidžamu i neseker, ponavlja da deca nisu smela da spavaju sama u njoj... pokušali su, ali su oko jedan došli kod mene.

⁴ *Magnecil* – vrsta blažeg anelgetika.

Skljokao se na krevet, prešao prstima preko čela, ivice kose. Pokušava li još nešto da joj kaže?

Idi odmah u krevet, Tumase. Ali se presvuci u pidžamu da mogu da ti okačim i očetkam odelo... Preguraćemo mi taj pedeseti rođendan, zatim ćemo krenuti nazad kući, što pre budemo mogli.

Maj – pre nego što je otišla, tihim glasom je izgovorio njeno ime. Maj – hvala ti. Ona klimnu glavom. Zatvori vrata za sobom. *Ovo mu ne uskraćujem. Da se postaram da legne u krevet.*

Tumas bled, ali pribran – spavao je tek nekoliko sati – neće to spominjati. Ne danas. Fale joj reči – iako deca zapitkuju od kada su se probudila u velikom bračnom krevetu i videla Tumasu kako sedi u kućnom ogrtaču i pidžami u fotelji kraj prozora. Tata, kaže Lase nerazbuđeno, ali ipak sa olakšanjem – gde si bio, tata – desilo se nešto, da, pa sam morao da budem sam, bilo je to glupo od mene, izvini... Pokloni, traže poklone, da li mu to ruke blago podrhtavaju dok raspakuje kutije? Maj vidi kako se bori s trakama, papirom – glas grub dok ponavlja, hvala vam, hvala od srca za cigare i ovaj elegantni šešir. Utom neko kuca na vrata – unose doručak u sobu, naručili su ga unapred za rođendan, još kada je Tumas rezervisao sobu. Međutim, nemaju apetita – ni Maj ni Tumas – čestitke i švedske zastavice na kolicima s hranom – sveže francuske zemičke, jaja umotana u salvetu, marmelada, sir, maslac, haringa – niko ne pipa haringu – raženi hleb, nemačke kobasice – jedite, deco, kaže Maj, treba da izdržimo do ručka na Skansenu. *Da li si, ipak, hteo da nas ostaviš?* Mora da jede. Makar da popije kafu. Mada ne može ni da pomisli na nadev u palačinkama, od šećera ili džema – kao što nije mogla da zaspri noćas, ne – ležala je budna pored Anite, na dan kao što je ovaj želiš da se doteraš, hladna voda bi mogla da pomogne i kolutići krastavca, iscedene kesice čaja protiv podočnjaka. Možda bi mogla malo da odleži s krastavcem na očnim kapcima, pre nego što krenu...

Ne obuva tek kupljene salonke, iako ih je probala dok je Tumas bio napolju – previsoke štikle, da, takve su cipele napravljene samo za kraće šetnje – do taksija, iz njega... Ragna, Edvin i dečaci doći će tramvajem do Jurgordena, ali će im se pridružiti tek na večeri u Solidenskoj palati, ne mogu s njima u obilazak Skansena, imaju obaveze u Abrahamsbergu. Samo da deca ne kažu ništa. Da ne ispričaju tetki Ragni i teći Edvinu da im je otac sinoć nestao. Anita to razume – zašto bi im napominjala? – ali Lase, Lase nimalo ne obećava – možda planira da zadivi Gunara i Bjerna – juče smo izgubili tatu... ne, time se niko ne može zadiviti. Hajdemo peške, kaže Tumas ponovo, glas mu zvuči kao i obično, Skansen uopšte nije daleko odavde.

Strandski put, voda, vlažna hladnoća što nadire od prolećnog, odleđenog mora – Maj drži Tumasa za nadlakticu, uprkos tome što nisu jedini turisti, nije u stanju da oseti radost što šetaju ovuda, već samo olakšanje što ne živi u jednom od paradnih stanova *crème de la crème*, moglo bi se reći da im je sasvim dobro u stanu u Ernšeldsviku, iz kog puca pogled. Nećeš da svratimo u *Svenskt ten*⁵? Izlog im je elegantno uređen, Maj odmahuje glavom, imamo sve što nam treba, kaže, kupili smo toliko novih stvari kada smo se useljivali u stan. A ne punim ja pedeset godina, već ti. I sama pomisao da stoji pred otmenim prodavcem, koji bi mogao da primeti da se Tumas oseća na pivo, i ona... nekakav ukus u ustima, od nedostatka sna, želudačna kiselina... Ajdemo na Skansen, da se deca provedu – *ajdemo*, otkud joj sad ta reč iz rodnog kraja – pa, još uvek nisu preveliki za morske lavove i foke. Da, drži ga i ne pušta, uz brežuljke izletišta, niz njih... ne razlikuju se bitno od ostalih turista koji drhte od zime. Niko se od njih pak nije obukao za boravak u prirodi. Kafa i slatka peciva u *Hegloftet*u za očev rođendan. Tople prozeble ruke na šolji. Lase i Anita dobijaju šlag u šoljama tople čokolade. *O čemu da pričaju kada nema reči kojima bi izrekli koliko su se bili uplašili*

---

⁵ *Svenskt Tenn* – švedski lanac prodavnica materijala za uređenje enterijera.

kada je Tumas nestao? Tumas se šali, naručuje još jedan bokal kafe – da, i Maj je potrebna kafa, mada rizikuju da dobiju drhtavicu od kofeina – da razbistri misli. *Da li bi Tumas da naspe alkohol u kafu,* on sigurno neće to i reći. *A ti, Maj?*

Napokon je vreme za večeru – divili su se pogledu, videli Slusen i Gradski kej, Danvikstul, Lase je zanovetao da ide u *Grena lund*, naravno da bi trebalo da ga puste na vrtešku i da gađa strelama ili šta već deca rade u zabavnom parku – da li je uopšte otvoren – na leto, možda, sada je tatin rođendan, a sutra idemo kući... Evo najzad njene sestre, zeta i sestričâ – pa ipak se ne grle. To se jednostavno ne radi. Tumas se rukuje. Bjern i Gunar, visoki poput svojih ujaka –aj'mo unutra, aj'mo unutra – dobro došli. Ulaze u restoran, Maj i Ragna traže ženski toalet, češalj kroz kosu, poravnati haljinu – Edvin u sakou. Ragna nosi crnu haljinu s pomalo dubljim izrezom i vezom od zlatne svile – kratki bolero preko – lepo se obukla, pomalo izazovno, Ragna, koja se stalno žali na velike grudi, ali ih uprkos tome uvek ističe. Maj sada mora da skloni pogled sa dubokog izreza, linije među dojkama... Maj je, ipak, očekivala da će se Ragna obući uštogljeno – ona je sama obukla onu tufnastu s ravnim izrezom, haljinu koja će obeležiti pedesete – divna haljina, po Tumasovom mišljenju, kome se inače najviše dopada kada se ona obuče u crno. Odvođe ih do stola, jelovnik je već zatražen – Ragna, Edvin i ona uzimaju vino – Tumas ne, deca ne – ne, neće ni Gunar, koji sedamnaestog ovog meseca puni šesnaest godina – nekome bi se učinilo da Tumas iznenada šapuće Maj da mu neće biti ništa, vino i pivo, dve-tri čaše uz dobru hranu... šta će uostalom jesti? Maj je izgubila apetit. *Zamisli da znaju da si noćas tumarao gradom, Tumase,* on će mleko, da, Ragnini sinovi i deca – svi žele da piju ledeno mleko. Šta su to Ragna i Edvin donele Tumasu? Predivnu foto-monografiju prestonice, u čast godišnjice grada – lepa je... Tumas se obradovao – Tumas voli Stokholm, Stokholm je predivan grad, često to kaže. Mada mora da je bila skupa, kad već tanke zbirke poezije koštaju skoro dvadeset kruna.

Izgleda da su se Bjern i Lase opustili. Pitaju da li mogu da odu od stola, posle deserta – sladoled sa ananasom, čokoladni preliv sa šlagom iz šprica – da ispitaju lokal, istraživačka ekspedicija, novi ekstravagantni restoran kojem se svi tokom večere dive, kakvi prozori, ogromni, predivni, i pogled na vodu, Sederholm – izgleda da Ragna i Edvin ipak osećaju blagi ponos što su postali Stokholmljani – Aniti je teže da razgovara sa Gunarom. Za stolom ne nosi naočare, inače ih neprestano skida i stavlja, međutim, pre večere je rekla Maj, uopšte mi ne trebaju dok sedimo i jedemo, ionako sam samo kratkovida. I baš je neobično čuti Gunarov duboki stokholmski naglasak, ni Ragna ni Edvin ne govore tako, ipak su Jemtlanđani, a Edvin je uvek govorio da mu je veoma važno da se nika-da ne odrekne maternjeg govora... *Možemo li najzad da krenemo kući?* Sutra. Tumas će voziti nazad, skroz do Ernšeldsvika. Mada će prenočiti u Sederhamnu. Kad bi samo mogli da sednu u kola, da pobegnu od svega.

Utom stiže kafa, Tumas navaljuje da Edvin naruči konjak, a Ragna i Maj moraju da probaju neki ukusni liker – Ragna se nešto sme-ljli, zar ne, a Edvin hoće da prodiskutuje slučaj Rozenbergovih sa zetom. *Noćas sam pomislila da sam ostala udovica, Ragna, šta bih tada radila sa životom?*

Otpor teških ulaznih vrata – potom dobro poznati miris stepenica, kamenog poda, gelender od kovanog gvožđa i nekakav svež – bezbrižni – miris... betona? Miris kuvanja iz stana Vikmanovih, ili možda upravnik zgrade na poslednjem spratu peče hamburge-re. Gospođa Kalander mora da pita zašto su se ranije vratili kući. Tumas hoće da tegli sav prtljag, ali Maj ne može da dočeka da se popne uz stepenice, te sama nosi svoje torbe. *Kod kuće.* Miris stana – nije strašno – vazduh malo ustajao, naravno, pošto joj Tumas nije dozvolio da ostavi nijedan prozor odškrinut, čak ni u zadnjem delu stana – može da se uhvati mraz, da bude hladno, znaš kako

vreme ume da bude promenljivo u aprilu – ona sada izuva cipele za šetnju u jarko obasjanom predsoblju – Tumas smatra da je sijalica prejaka, ali Maj treba puno svetla, pošto u predsoblju nema nijednog prozora. Pošta, *Ernseldsviks allehanda*,⁶ ona sve to skuplja za Tumasa – čitave gomile telegrama i čestitki – *a mi smo jednostavno pobešli...* Letimičan pogled u pozlaćeno ogledalo iznad svekrvine komode od punog drveta, na kraju predsoblja – kožne rukavice, kaput, šešir – bleđa u licu – hoda u čarapama po mekanim tepisima, malim jambolijama, ručno tkanog tepiha u velikoj sobi, pali zidne lampe, podni svećnjaci pored Tumasove momačke fotelje s visokim naslonom, pokraj kamina – potom širom otvara vrata od terase. *Baš ti je lepo namešten stan, Maj, baš udoban!* Ide dalje do lampi na prozoru isturenog zatvorenog balkončića u okviru trpezarije, zatim plafonjera iznad trpezarijskog stola, spavaća soba – otvara prozor i u njoj – oseća li se to duvan? Uprkos tome što je stavila posudice u koje je nasula vodu sa sirćetom kako bi odstranila i najuporniji miris dima – miris duvana – Tumasove lule... Kuhinja. Njena radna kuhinja sa sjajnim pultom, frižiderom i ostavom sa otvorom na severnoj strani zgrade. Štednjak, kuhinjski elementi. Treba i da se raspakuje – da skinje kaput i rukavice – ali prvo će nasuti ledeno hladnu vodu – da je popije. Oseća li se to smrad ustajalog đubreta – nemoguće, pa samo su nekoliko dana bili odsutni – sreća pa nije zaboravila da rezerviše nedeljni termin u vešernici u podrumu. Stali su u Sundsvalu i kupili hranu za doručak, večeras će im biti dovoljan griz, možda bi mogla i da skuva čaj i ispeče nekoliko jaja. Lase dovikuje da umire od gladi – smiri se, moram prvo da se pobrinem za prljavi veš. Otvara tašne u predsoblju, sortira komad po komad odeće – kači one koji treba da se provetre – vraća higijenske proizvode u kupatilo, *ne želim nikada više da idem u Stokholm*, tanka koža pod očima – tamna. Noćas mora da se naspava, pa makar morala da popije brom i barbital.

⁶ *Örnsköldsviks Allehanda* – lokalne dnevne novine.

Tiško mu je. Kako li će podneti povratak kući? Tumas nipošto ne želi da reklamira neuspeh u Stokholmu. Da pati od... *jebeno ogromnog straha*. Tumas se ne izražava tako. Ne kada je trezan. Kako je kao budala stajao u Bjereovoj ordinaciji. U tom prizoru se usredsređuje na nekakav šraf što burgija u njemu – samu srž tog osećaja. Iznova i iznova. Dođe mu da začepi uši, da zažmuri. I kao da u daljini može da čuje Maj kako pretura po kuhinji. Toliko je toga sa čime treba da se uhvati ukoštac! Još samo nekoliko nedelja pre nego što će početi da radi rame uz rame s velikim Karlom Magnusom Agrelom. Pod njim? *Rame uz rame, Tumase*. Hoće li zaista biti tako? Zatim sve to gura pod tepih. Leži u spavaćoj sobi, sa čebetom preko glave, i žali se na mučninu. Da nije navukao kakav grip na putovanju? Kad bi pak poricanje moglo da bude jače. Samoobmana. Kad bi mogao da odagna taj osećaj – popio je nekoliko pića da proslavi svoj pedeseti rođendan, što je, uopšte uzev, dobro i prošlo. Zar Maj ne može da učuti? Stalno joj je nešto na duši i doziva ga iz kuhinje i trpezarije. Priča dok on sluša vesti na radiju – vuče ga napolje – iz kreveta – tamo gde on ne želi da bude. Naravno da je svestan koliko joj je dužan – da joj duguje zahvalnost – nije ga čak ni izgrdila. Evo je sada na vratima, kaže da Julija i Tiko kreće kuću na selu, da joj je Titi to ispričala preko telefona – Titi žarko želi da obeleži tvoj rođendan – rekla sam joj da će morati da sačeka dok Agrelovi ne stignu – ali šta misliš, možda bismo mogli da napravimo sedeljku...

U pitanju je zapravo samo grub osećaj. Izolovan od spoljnog uticaja. Iscrpljenost u nogama. Lupanje srca – nesposobnost delanja. Bolovi u stomaku – napadi probadajućeg bola – povrh onog tupog, nasrtljivog. Znoj što najednom izbija. Jeza. Čas primoran da leži sklupčan pod ćebetom, čas nagon da pobegne. Da potisne zvuke, reči, samoprezir...

Može li da ustane od stola a da ne sačeka da ostali završe s jelom? Samo da skokne do grada da kupi večernje novine. Da li je ovo Majina krivica? Što ne može da podnese intenzitet njenog brbljanja. Pitanja – trenutno nema nimalo snage da razmišlja o renoviranju. Šta ako ne bude mogao da sredi firmu sa Agrelom. *Ako sve ode dođavola*. Maj moli Lasea da doda bokal i kaže da će Titi na leto dobiti potpuno novu kuhinju... on odlaže escajg – dođavola – pa Georg je građevinac. To je, ipak, velika razlika. Najmučnije od svega – to što se Anita i Lase povlače – *mentalno*. Muk kada on izađe iz sobe da zajedno jedu – ćutke ga promatraju. Pogotovo Anita. *Čita ga kao otvorenu knjigu*.

Samo da izađe, na sekund. Da kupi večernje novine, paklu cigareta. Da svrati u firmu. Jednostavno da jednostavnije ne može biti. *Činim to da bih se održao u životu. Da bih preživio današnji, sutrašnji dan*. Samo zbog toga.

Ne – nema ga. Upalila je lampu i videla da je krevet netaknut, prekrivač je jednako zategnut i poravnat kao što ga je jutros namestila. Spava li na sofa? U kancelariji? Sasvim budna, a u isti mah tako umorna. *Moraš da baciš pogled.* Da, stopala spram krpare između njihovih kreveta, instinktivno povlači rukom nadole spavaćicu, koja se podigla preko butine. Gutljaj vode iz čaše na noćnom stočiću. Zatim u kupatilo, u samom dnu hodnika. Ne može nikako da ode u gostinski toalet u predsoblju kada već ne dozvoljava Tumasu i deci da ga bez preke potrebe koriste. Izgleda da i Lase i Anita spavaju dubokim snom. Iako je Lase, pre nego što je ugasila lampu kraj njegovog kreveta, rekao da se tata baš dugo zadržao u kupovini cigareta, a Anita ju je zamolila da je probudi kada se tata vrati – čak iako bude prošla ponoć, mama. Poseta klozetu usred noći, brzo ispiranje ruku, nema snage da ih nasapunja. Kada su joj se oči navikle, razlučuje da su i dnevna soba i trpezarija puste. To je već unapred znala – Tumas nije tamo. Da se vrati u krevet? Ostaje da sedi za kuhinjskim stolom, pali šibicu, cigaretu. Nema običaj da puši noću, nikada to ne radi. Da ode do grada i da ga potraži? Ne. Ne želi to da uradi. Da se otisne u proletnju noć – možda će svanuti za koji sat – ne dolazi u obzir da izađe.

Nije tačno saznala šta je to doktor Bjere rekao što je toliko uznemirilo Tumasa. Samo je nagovestio da ga pomalo užasava to što Agrelovi stižu za Valpurgijsku noć. Naravno, prvog maja će običi

fabriku, da je detaljno ispituju kada radnici ne budu u njoj. Ne pada joj na pamet da ode do grada – pošto sigurno nije trezan. Oči bride, suva usta, osećaj da više ne može ovako. Ipak, mora se imati snage, mora. Skoro svako mora da je ima. *Čak i za suprugovo pijančenje?* Moramo da upriličimo nešto za rodbinu za Ivanjdan, rekla je Maj Tumasu dok je čitao rođendanske želje i čestitke. Pa valjda je mogla to da kaže a da se on ne okrene flaši? Sada se ne brine kao u Stokholmu. Ne za njegov život. *Ali za budući život tebe i dece?* Ne može da se ponaša ovako ako već hoće da sredi firmu zajedno sa Agrelom. I da ona zbog njega mora da bdi noću – ne bude li se uskoro naspavala, moguće da će se ozbiljno razboleti. *Izgrdi ga. Reci mu oštrim tonom.* Hoće li to pomoći? *Ostavi ga.* Na šta bi to uopšte ličilo?

Koliko se već dana napija? Nedelju dana? Više? Možda deset dana. Moraš da budeš potpuno trezan za proslavu Valpurgijske noći – Agrel će uskoro stići. Ili da guramo dan po dan... Maj su ovi dani otegnuti, dugi... Ali možda su još duži njenome mužu? Slaba je to uteha, Maj svejedno mora da ih prebrodi. Tumas ima svoja skrovišta – neverovatno, ali u stanju je da pronade skrovište u Majinom domu – bilo kako bilo, bolje da ostaneš ovde nego da se potucaš po gradu. Da, zabranila mu je da izlazi. Ima to što ima i kada to potroši, biće gotovo. A on se drži sopstvenog plana smanjivanja, Maj se ne usuđuje da prospje nešto od toga u sudoperu. Apstinencija, delirijum – pa kako da zna koliko neko mora da popije da bi ih nagli prekid prouzrokovao. Međutim, ne može u svakom trenutku da pazi na njega. Mora i sama da nastavi sa svakodnevicom, s kupovinom potrepština, terminima u vešernici i kuvanjem hrane. Ne odlazi na kafu i kolače – pravda se upornim kašljem koji vuče još od poslednje zimske prehlade. Anita i Lase – kao da su zaneveli. Hvala bogu pa ujutru idu u školu. Trebalo bi da Anita bude van kuće uveče, kod drugara, poput Lasea. Ali ona pravo iz škole dolazi kući, tihim glasom pita Maj da li se tata oseća bolje. On nikada nije neprijatan prema njima, sem kada neprijatnost nađe oduška u slinavoj sentimentalnosti... Kako je jadan. Bedan. Nesposoban. Malo-pomalo, reči kao što su *kakav jebeni luzer* – ali u nekom drugom vremenu, ne onom Majinom. *Tumase! Imaš posao, imamo*

ogroman stan, vikendicu na selu, čamac i auto. Hranu na stolu, deca imaju lepu odeću. Ovde se ne radi o pravom-pravcatom propadanju... Puko samosažaljenje, kad bi samo mogla da ne čuje te njegove molećive fraze – mada, možda Maj uprkos svemu shvata. Tu žudnju da se otisneš. *Hoćemo li da propadnemo zajedno?* Da se nalivamo kroz život – da sve posmatramo kroz maglu, opijenost. Da, jer i Maj ume da oseti stisak oko grla, jurnjavu – stigni, postigni, ne dozvoli da prevagne lenjost, učmalost, nevoljnost – uvek se odupri, bori.

A sada se sve vidi, na prolećnoj svetlosti. Da u kupatilu, u uglu plafona, ima paučine. Vreme je da se očiste odvodi, odstrane dlake i slojevi kože iz slivnika na podu. Tumas skoro sve vreme provodi u spavaćoj sobi, s navučenom zavesom. Maj ne uzima ništa, čak ni nakon dugog dana, kada Tumas napokon spava, hrčući. *Nećeš i ti, Maj.* Mada je konjak mami – samo da malo dane dušom. Mnogi sipaju kašiku-dve u toplo mleko. Tumas je potrošio i sav brom i barbital. Da li je pametno mešati ih s pivom? Možda će joj naići ona dodatna snaga za čišćenje – da se suoči sa stvarima koje su se čak i njoj nakupile – jer inače neće moći da se smiri. Da prođe kroz fioku s receptima, kovčežić s priborom za šivenje, da iskoristi priliku da ušije labavu dugmad i gajke na pantalonama, kaputima, bluzama, kardiganima, jaknama... da opere vunenu odeću kako bi za narednu zimu bila čista kao suza. To obično obavlja na selu, tamo sve to sređuje – vuna tako lepo miriše kada može da je osuši na štriku među jarebikama. Da li on to povraća? Možda. Karl Magnus će uskoro stići.

Međutim, jednog jutra, nakon što su se Lase i Anita žurno zapu-tili ka školi, Tumas traži čaj i zemičke. Da li bi Maj možda mogla da se prošetala s njim? Ne do grada, samo do Ulice vila, Bačke ulice, možda do Šitisa⁷. Ili čak do staračkog doma, ili bi možda radije htela da obrnemo krug do mlekare u Kruksti? – da, samo da razmrda

⁷ *Skyttis* – izletišta i sportski kompleks u Ernšeldsviku.

mišiće, svakog dana pomalo. Ali ići sam, sa ovom drhtavicom – možda će biti bolje ako pođeš sa mnom, Maj.

Onda ćeš morati da se obriješ, da se dobro okupaš, odgovara ne susrećući njegov molećivi pogled. Dok on pali cigaretu – da, ruka mu podrhtava – Maj odlazi u kupatilo, do kraja odvrće toplu vodu, ne sipa skoro nimalo hladne. Ne da bi ga ošurila – već da bi se od vrele vode ti... grčevi primirili. *Sećaš li se kako ste se ujutro kupali u Gradskom hotelu, nakon prve bračne noći?* Da. Kako joj vruća voda nije prijala, kao da Anita nije želela da ostane u njoj. *Možda se čak i plodova voda unutra zagrejala...* Nekoliko sekundi nepomičnosti, samo pogled prikovan za mlaz vode što kulja, potom ispravlja leđa, pere zube, ruž za usne, crni ajlajner na trepavice, brzim pokretima popunjava obrve. Toaletna voda – završila je s jutarnjim pranjem sopstvenog tela još pre nego što su se deca probudila.

Uvek postoji nekakav pripovedač. Neko ko drži reči u šaci. Ali šta bi ti izabrala, Maj, da imaš moć nad rečima? Nisam baš ubeđena da bi ispričala ulepšanu verziju. *Drži se po strani, ti i tvoji nametljivi komentari i pitanja. Skloni se pozadi i sačekaj da vidiš kako ide.* Pošto je Maj života ionako preko glave. Stići da proživiš *dobar život*, jer svakog trenutka svemu može doći kraj. Atomske bombe, Rusi, još jedan svetski rat. Da, za razliku od velikog pretećeg sveta, Maj i druge žene, njene sestre, stvoriće najmanju ćeliju društva i bezbrižnu idilu. S multiprakticima i usisivačima. Sa steznicima i tankim najlon čarapama. S medicinskim priručnikom, tečnošću za ispiranje usta i sredstvom za poliranje parketa.

Ne mora da te voli, Maj. Ali mora da te pusti da postojiš.

Kristina Sandberg
ŽIVOT PO SVAKU CENU

Za izdavača
Dijana Dereta

Lektura
Aleksandra Šašović

Korektura
Tijana Petković

Likovno-grafička oprema
Marina Slavković

Prvo DERETINO izdanje

ISBN 978-86-6457-208-8

Tiraž
1000 primeraka

Beograd 2018.

Izdavač / Štampa / Plasman
DERETA doo
Vladimira Rolovića 94a, 11030 Beograd
tel./faks: 011/ 23 99 077; 23 99 078

www.dereta.rs

Knjižara DERETA
Knez Mihailova 46, tel.: 011/ 26 27 934, 30 33 503

CIP – Каталогизacija у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

821.111(73)-31

САНДБЕРГ, Кристина, 1971–

Život po svaku cenu / Kristina Sandberg ; prevod sa
švedskog Milena Podolšak. – 1. Deretino izd. - Beograd
: Dereta, 2018 (Beograd : Dereta). – 585 str. ; 21 cm. –
(Biblioteka Dereta vam predstavlja ---)

Prevod dela: Liv till varje pris. – Tiraž 1.000.

ISBN 978-86-6457-208-8

COBISS.SR-ID 267570956